

Tíðargrein

Áheitan til Málráðið um at viðurkenna tað latínska alfabetið, móðurmálsalfabetið, sum føroyskt stavrað í samsvari við bókstava-indeksið í Móðurmálsorðabókini

Áheitan til Málráðið um at viðurkenna tað latínska alfabetið, móðurmálsalfabetið, sum føroyskt stavrað í samsvari við bókstava-indeksið í Móðurmálsorðabókini:
a, á, b, c, d, ð, e, f, g, h, i, í, j, k, l, m, n, o, ó, p, q, r, s, t, u, ú, v, w, x, y, ý, z, æ, ø.

Tá vit í 2013 fingi okkara fyrsta Málráð, vísti tað seg skjótt, at har var ein meiriluti og ein minniluti, ið ikki megnaðu at samstarva. Spurningurin um stavraðið bleiv tí uttan debatt einsæris avgjörður av meirilutanum við at skerja tað latínska alfabetið við teimum fimm stavunum c, q, w, x, z.

Minnilutin harafturímóti mælti til fult latínskt alfabet (sí Fylgiskjal 1), sum føroyskt stavrað og sum 70% av føroyingum taka undir við sambært eini kanning hjá Lóður og eini kanning hjá Fróskaparsetrinum í 2014.

Málfelagið metir, at tað eru fleiri sjónarmið og fatanir ið stuðla undir tilmálið hjá Minnilutanum í Málráðnum at brúka tað latínska alfabetið, móðurmálsalfabetið, sum føroyskt stavrað. Málfelagið hevur lýst hesi sjónarmið og fatanir í hesum skrivi.

1. Útkoyrdu stavirnir c, q, w, x, z eru at finna í okkara gomlu føroyskum skriftum

Teir útkoyrdu stavirnir c, q, w, x, z eru, sambært Sólfinni Hansen, málfrøðingi og limi í Málráðnum, at finna í okkara elstu skriftligu keldum. Elsta rættarkelda føroyinga, Seyðabrævið frá 1298, er skrivað í Føroyum og hevur bæði c, w, z við. Longu í Seyðabrævinum sæst, at fornføroyskt skilir seg nakað frá norrønum við serføroyskum orðingum. Seyðabrævið hevur verið til skjals í Føroyum síðani 1990, tá vit eftir umbøn fingi tað heim frá Stockholm í Svøríki, men eitt kopi er eftir á universitetsbibliotekinum í Lund.

Í teimum seks Húsavíkarbrøvunum, skrivað í 1403-1405 og sum

í 1407 í Tórshavn blivu samlað í eitt transskriftarbræv, finna vit q. Transskriftarbrævið er til skjals á Det Arnsmagnæanske Institut við Københavns Universitet. V. U. Hammershaimb hevði sjálvur x við í sínari stavseting.

Nólsoyar Páll yrkti 'Jákup á Møn' (uml. 1800), og ør. 5 ljóðar: "Tá ið hann var á tólvta ári, / var hann sleppingur góður, / kundi at remsa upp ABC / og sýndist at bregða til móður."

2. V.U. Hammershaimb vildi rófesta talumálið/móðurmálið í skriftmálinum

Í 1846 valdu V.U. Hammershaimb (1819-1909) et al., at innlænt íslendsk ortografi skuldi geva móðurmálinum eitt skriftmál við berandi veingjabreiði. Hetta eydnaðist í ávísan mun, men innlænta ortografiin saman við einum 'skerðum íslenskum alfabeti' bleiv tó bert lutvíst tillagað føroyska talumálinum.

Tað føroyska talumálið hevði líka síðan Seyðabrævið frá 1298 munnborið ment seg í eini 4-500 ár frá tí gamla vesturnorrøna málinum til eitt meiri nútímans samansett skandinaviskt / germanskt mál við mongum innlæntum orðum og hugtøkum bæði frá latíni og grískum umframt frá øðrum málum. Tað var hetta serstaka og samansetta føroyska móðurmálið, ið V.U. Hammershaimb ynskti skuldi fáa eitt skriftmál við hjálp frá tí innlæntu ortografiini.

Í 1891 gav Føringafelagið út bóklingin 'Førisk A B C og lesingabók', og hendan hevur á s. 5 tað fulla føroyska alfabetið við bæði c, q, w, x og z (sí Fylgiskjal 2). Sambært FØRINGATÍÐINDI bleiv bókin væl móttikin og fólk vónaðu skjótt at fáa eina litla lesingabók aftrat. Í 1896 kom 'Broyting' við nøkrum føroyskum tillagingum til innlæntu ortografiina, og sum sjeymannanevndin hevði avgjört skuldi koma í gildi við ársbyrjan 1897. Við Broyting vildi skriftmálið betur kunna endurgeva móðurmálið. Í sjeymanna-

nevndini fyri Broyting sótu bæði V.U. Hammershaimb og doktor Jakobsen umframt fimm aðrir málkønir.

Ideologiskt hóvaði Broyting ikki teimum, sum við Jóannes Patursson á odda heldur vildu hava føroyskt aftur til fordums íslensku vesturnorrønu røturnar, og við eini meiri ekskluderandi puristiskari tilgongd til málið. Hesin tvídráttur førði til at Broyting datt niðurfyri tá. Broyting er tó ikki heilt farið í gloymskuna, tí hundrað ár seinni sæst Broyting aftur í málgrein hjá Eivind Weyhe (Sosialurin 18.04.96).

Tað er ongin sum rættiliga veit nær, hví og hvussu stavraðið í "Førisk A B C og lesibók" er vorðið skert, men okkara samansetta skandinaviska / germanska mál við innlæntum orðum og hugtøkum fornoktar seg ikki, og tí hava vit í praksis brúkt latínska alfabetið, eins og hesi lond. Bygt á heita tilknýti, metir Málfelagið ikki, at tað er hóskaði og ei heldur nøktandi, at vísa til eitt fordums 'skert íslenskt stavrað' frá V.U. Hammershaimbsa tíð, ið fylgdi við tí innlæntu íslensku ortografiini í 1846 - men hetta var tað sum meirilutin í fráfarna Málráðið gjørdi, tá tey einsíðugt alment skerdu Móðurmálsalfabetið við c, q, w, x og z.

Tað er ongin loyna, at samskipti við íslendingar í dag mest fer fram á enskum, meðan vit væl skilja danskt, norskt og svenskt, tí tað er serliga haðani, vit í øldir hava ment móðurmálið. Felagsskapurin við íslenskt er serliga innlænta ortografiin og ikki so nógv málið sum so.

3. Navnframir máldebattarar og onnur ávara móti málreinsing

Tríggir markantir persónar í málstríðnum Rikard Long, Heðin Brú og André Niclasen og fleiri við teimum, mótmæltu óhepnu avleiðingunum av málreinsing.

Rikard Long (1889-1977), yrkari og málfrøðingur, var á puristiska vonginum sum yngri, men broytti

tó seinni fatan, tí hann metti tað skaðiligt at lúka fremmandorð úr málinum, tí tað køvdi natúrligt talumál og fremmandagjörði málið, og hann tók til orða móti hesari reinsingarduni (sí "Kveikt og kannað" s. 177-234).

Rithøvundurin Heðin Brú (Hans Jacob Jacobsen 1901-87)) áttalar eisini tað puristisku framferðina. Í brævi til Chr. Matras dagfest Havn, 16/11-50, skrivur hann m.a. "Kæri Krisjan. Nú siti eg her og havi eina friðaliga løtu...". "Eg havi hugsað nógv um títt síðsta bræv til mín og havi nú tikið avgjörða støðu til hetta, tú segði um danismur. Tú mistekur teg. Nógv av tí tú rópar danismur er fullgott føroyskt...". "Minst til, at Føroyar eru ikki avstongdar longur. Tað hægsta vit fáa føroyingar til í máli í dag er at nýta 'sitt egna mál'. Eg vildi ynskt at tú fatar meg her. Vit fáa aldri eitt páfunnið mál inn í Føroyum. Og hví koma við einum páfunnum føroyskum? Vit hava esperanto."

Soleiðis skrivur Heðin Brú til javnaldurin og vinmannin, Christian Matras (1900-88) við tí griska/latínska fornafninum (Christos gr./Christianus lat.) og tí franska eftirnavninum Matras. Tvey ár seinni í 1952 gjørdist Chr. Matras professari í føroyskum við Københavns Universitet, og í 1965 á Fróðskaparsetrinum. Men Chr. Matras má kortini hava lurtað eftir vinmanninum, tí í hansara vøkru yrkingum og góðu umsetingum, eitt nú í bókini "Barba og harra Pál" (umsett eftir Jørgen Franz Jacobsen: Barbara) vísir hann, hvussu smidligt móðurmálið kann vera tá tað er best.

Men teir lærdu á Fróðskaparsetrinum drógu ikki altíð eina línu. Í síni doktoraritgerð, Nyord i Færøskan frá 1978, skrivur Ulla Clausén, málgranskari frá Lund, Svøríki, síðu 49, at J.H.W. Poulsen tann 11.02.1977 (tá umboðandi tað puristisku linjuna) í eini samrøðu við hana segði, "at málið sum føroyingar brúka í dagligari talu sambært puristisku linjuna ikki kundi roknast sum føroyskt"

(umsett úr svenskum).

Tríggjar dagar seinni tann 14.02.1977 hevði Ulla Clausén samrøðu við Chr. Matras, men hann meinti harafturímóti, "at føroyskt sjálvandi skuldi definierast sum tað mál, ið verður tosað í Føroyum" (umsett úr svenskum).

Málfrøðingurin André Niclasen (1938-2013) finst eisini harðliga at tídeologiskt grundaðu puristisku framferðini, sum hann meinir er alt ov víðgongd í síni málreinsing og útihýsan av vælintegreraðum vanligum móðurmálsorðum og fakorðum. Hann stovnaði í 2001 saman við øðrum 'Málfelagið - móðurmálinum at frama' og í 2007 útgav André Niclasen bókina 'FØROYA MÁL Á MANNA MUNNI - móðurmálið og málrokt'.

Bókin er eitt gevandi iskoyti til debattina um móðurmálið og hevur ørgrynni av væl undirbygdum dømunum um hvussu ein óheppin málreinsing kann geva okkum eitt fremmandagjört og nærmast syntetiskt mál. Hann vísir tó eisini á, hvussu vit sleppa undan, so málið framhaldandi verður viðkomandi og fær eitt samanspæl av nuansum, millumtónum og litblandingum. André mælir til eina meiri hóvsama inkluderandi tilgongd til málið, og hetta er í stóran mun sami lestur sum V.U. Hammershaimb arbeiddi við, nevnilig móðurmálinum.

Kári M. Mortensen, studentaskúlalærari og orkuráðgevi, skrivur í Sosialinum 17.02.2017 undir yvirskriftini "Mín meining um alfabetið" eina grein, har hann m.a. sigur, at alfabetið er eitt praktiskt amboð við øllum teimum bókstavum, sum eru neyðugir fyri at skriva føroyskt og øll hini málini, sum vit dagliga eru í kontakt við.

Sum lærari í matematik, kemi og biokemi og sum orkuráðgevi brúki eg c, q, w, x, og z í dagligdegnum. T.d. cm (centimetrar), x-ás, °C (gradir Celcius), Zn (Zink), C-vitamin og kW (kilo Watt). Q er kanska tann minst nýtti av hesum bókstavunum, men er við í